ВЪЗНИКВАНЕ И РАЗВИТИЕ НА ТЕОРИЯТА ЗА СЛЕДСТВЕНАТА ВЕРСИЯ

ас. д-р Христо Павлов*[*]

Следствените версии са били обект на изследване както от български, така и от чуждестранни специалисти. От прегледа на източниците за изследвания проблем може да се установи, че възникването и развитието на теорията за версиите в България е свързано с руската криминалистична литература. Поради това в изследването се прави опит паралелно да се посочат основните теоретични възгледи на български и на руски автори, чрез които се проследява развитието на проблема за следствените версии. Отделните етапи в разработването на теорията за **следствените версии** са изследвани и съпоставени с научните разработки, отнасящи се до учението за **криминалистичните версии.**

Първите изследвания, които имат връзка с версиите, са извършени от известния руски юрист, учен и практик Владимир Иустинович Громов (1894 г. – 1952 г.). Той издава през 1925 г., под редакцията и с предговор на Н. В. Криленко, труда „Дознание и предварително следствие (теория и техника на разследването на престъпления)". Въпреки че в това изследване не се разглежда понятието „версия", то има важно теоретично и практическо значение. В него се съдържат първите в руската литература *препоръки за планирането на разследването и построяването на съждения и умозаключения при работа с доказателствен материал*.[1]

В. Громов застъпва тезата, че в процеса на изследване на доказателствата по делото разследващият орган трябва да използва индук-

---

[*] *Христо Павлов Павлов е асистент по криминалистика в Центъра по юридически науки към Бургаския свободен университет. Член е на Българската асоциация по криминология. Докторант е на самостоятелна подготовка по научната специалност Криминалистика в катедра „Правни науки" към Юридическия факултет на ВСУ „Черноризец Храбър". Изследванията му са съсредоточени върху проблема за версии като метод при разследването.*

[1] Виж Белкин, Р. Курс криминалистики, 3-е издание, дополненное, М., ЮНИТИ-ДАНА, Закон и право, 2001, с. 480 – 481.

тивния и дедуктивния метод на съждение. Този учен приема, че *индуктивният извод* трябва да се приеме от разследващия орган за несъмнена истина.

В. Громов счита, че *само* чрез *дедуктивния метод* могат да се изграждат ***предположения*** в процеса на разследване на престъпления, но поставя условия за познавателната им роля, посочвайки че е твърде малко значението на предположенията за доказването. Той ги поставя на едно ниво с догадките. В тази връзка руският учен твърди, че да се построи заключение, респективно да се предприемат едни или други мерки при разследването (изхождайки от вероятните предположения и догадките) е възможно единствено в тези случаи, когато няма възможност да се направи извод върху точно установени факти и когато за тези предположения има косвени данни.

В следващите си трудове В. И. Громов уточнява и развива изложените схващания. Той достига до извода, че *предположения* в процеса на разследване на престъпления могат да се построят и по *индуктивен път*. Извежда някои от изискванията, на които трябва да отговаря изграденото предположение. В издадения през 1929 г. труд „Методика за разследване на престъпления", той пише, че „построяването на такава хипотеза, която противоречи на логиката на нещата или въобще се явява нелепа и не се нуждае от проверка, или даже по същество не допуска възможност за проверка, – разбира се, би била напразно изгубено време, а в други случаи би могла само да отвлече вниманието на лицето, извършващо разследването, от конкретните факти, анализ и оценка, които биха били негова надеждна насока към установяване на достоверни доказателства". В. Громов посочва и други принципни правила за построяването на такова предположение, като например: то трябва да се основава на фактическите данни; то трябва да дава възможност за проверка и др.[2]

При анализа на изложените от този автор разсъждения може да се направи извод, че той приема изградената хипотеза за *логическа предпоставка* за планиране на разследването.

*Терминът **„версия"** за първи път се използва през 1935 г. от руски учени[3]. Те не дават определение за това понятие и не разглеждат логическата природа на версията.* Според тези криминалисти версии

[2] Громов, В. Методика расследования преступлений, М., 1929, с. 79 – 80. Източник - Белкин, Р. Курс криминалистики, 3-е издание, дополненное, М., ЮНИТИ-ДАНА, Закон и право, 2001, с. 481.

[3] Криминалистика, М., 1935, с. 141. Източник - Белкин, Р. Курс криминалистики, 3-е издание, дополненное, М., ЮНИТИ-ДАНА, Закон и право, 2001, с. 481.

могат да се изградят във втория етап от разследването (след провеждането на първоначални следствени действия) и само тогава, когато чрез първоначалните следствени действия не е получена информация за личността и местонахождението на извършителя на престъплението.

Въз основа на извършените изследвания тези учени правят извод, че *версиите лежат в основата* на плана на разследването. Авторите на цитирания учебник излагат единодушно становище, че планът трябва да се изгради при спазване на определена последователност: оценка на събрания материал; определяне на възможните версии при разследването; предварително отбелязване на въпросите, които трябва да се изяснят, с цел да се провери всяка от версиите; предварително отбелязване на следствените действия, които трябва да се извършат, за да се изяснят съответните въпроси; определяне на срок за извършване на тези следствени действия. Въз основа на това се прави изводът, че списъкът от следствени действия, необходим за проверката на построените версии, образува плана на разследването. Всички тези положения все още не представляват частни криминалистични теории, а препоръки, основани на анализа на обобщения към този момент опит от разследване на престъпления.

Три години по-късно (през 1938г.) е издаден нов учебник по криминалистика, в който руският учен С. А. Голунски е автор на раздела „Планиране на разследването".[4] В него са описани целите, условията и принципите при планиране на разследването за различните видове престъпления и на отделните етапи от него. Дейността по планиране на разследването С. Голунски разделя на четири стадия: първи – изграждане на фактически обосновани версии, с които може да бъде обяснено дадено престъпление; втори – по всяка една от построените версии се определя кръг от въпроси, които трябва да се изяснят, за да се провери дадена версия; трети – определяне на кръг от следствени действия, необходими за изясняване на тези въпроси; четвърти – определяне сроковете за изпълнение на всяко от набелязаните процесуални действия.

Въпреки че по това време, когато става въпрос за версия, тя се свързва с предположението или хипотезата, в нито един от посочените литературни източници не се съдържа определение на този термин. Едва през 1940 г. криминалистите Б. Шавер и А. Винберг правят първия опит за извеждане на *определение за понятието „версия"*.

[4] Криминалистика. Техника и тактика расследования преступлений, под ред. А. Я. Вышинский, М., 1938, с. 329 – 347. Източник - Белкин, Р. Курс криминалистики, 3-е издание, дополненное, М., ЮНИТИ-ДАНА, Закон и право, 2001, с. 481 – 482.

Според Б. Шавер, под версия трябва да се разбира „основаното от материалите по делото предположение на следователя за характера на разследваното престъпление, мотивите, заради които то е извършено, и лицата, които биха могли да извършат престъплението.”. Според него с изграждането на версии се поставя началото на съставяне на плана за разследването.[5]

По-късно в криминалистиката се налагат и други становища, относно *връзката между версията и планирането на разследването.* Автори като А. Н. Василев, А. Р. Шляхов, С. А. Голунски, В. В. Братковска и др. не отделят теорията за версиите от тази за планирането на разследването и ги разглеждат като едно теоретично цяло. Те твърдят, че проблемът за следствените версии може да бъде плодотворен само в съчетание с въпросите за планирането, така както самото планиране тясно и органически е свързано с изграждането и проверката на версиите.

Интересни са постановките на Г. Н. Александров, който без да омаловажава значението и ролята на плана в следствената работа, счита, че подобно смесване на понятията за версия и план на разследване занижава значението на версията при разследване на престъпления. Г. Александров посочва, че версията не би следвало да се включва нито в раздела на тактиката, нито в какъвто и да е друг раздел от криминалистиката. Според него е необходимо да се създаде специален, самостоятелен раздел в криминалистиката – учение за версията. Предложението на Г. Н. Александров обаче няма поддръжници. Напротив, в редица трудове, специално посветени на криминалистическата версия, техните автори неизменно свързват проблема за версията с планирането на разследването както в теоретично, така и в практическо отношение.[6]

Голям принос за развитието на учението за криминалистичните версии има П. Тарасов – Родионов. През 1952 г. той извършва първата в правната литература *класификация* на версиите.[7]

---

[5] Шавер, Б., А. Винберг, Криминалистика, М., 1940. Източник - Шмонин, А. Методика расследования преступлений. Учебное пособие, М., Юстицинформ, 2006, с. 307.

[6] Виж: Александров, Г. Некоторые вопросы теории криминалистической версии, Вопросы криминалистики, № 3 (18), М., изд. Юридическая литература, 1962, с. 3 – 19; Белкин, Р. Курс криминалистики, 3-е издание, дополненное, М., ЮНИТИ-ДАНА, Закон и право, 2001, с. 482 – 483.

[7] Виж Белкин, Р. Курс криминалистики, 3-е издание, дополненное, М., ЮНИТИ-ДАНА, Закон и право, 2001, с. 482.

Две години по-късно, през 1954-1955 г., започват да се използват термините *„съдебни версии”* и ***„следствени версии”*** [8], разглеждани като разновидност на версиите.

В правната литература постепенно се утвърждава мнението, че версията е разновидност на хипотезата. Предлагат се нови определения за версията и класификация на нейните видове.[9]

Към този период теоретичните основи на учението за следствената версия се обогатяват с нови научни изследвания в различни аспекти на тази теория с широко привличане на идеи от близки области на знанието – философия, психология, логика и др. Акцентира се върху познавателната същност на версията като ключов теоретичен проблем на криминалистиката. През 1962 г. П. Гиндев (в своя труд „Диалектиката на познанието в наказателния процес”) задълбочено анализира познавателната дейност в наказателния процес. Той обръща особено внимание на ролята на методите на формалната логика за логическата правилност на съдебното мислене и за наказателнопроцесуалното познание (а оттам и за процеса на разкриване на обективната истина по наказателни дела).[10]

През 1972 г. известният български криминалист Ив. Вакарелски публикува в България второ издание на учебника по криминалистика. Във втората глава на учебната литература е поместен параграф с наименование „Учение за версиите”.[11] В него авторът изследва същността на версиите и ги класифицира по видове. Той разглежда предмета и източниците на версиите. Обръща внимание на най-важните особености и изисквания в процесите по изграждането и по проверката на версии.

---

[8] През този период В. Теребилов публикува няколко изследвания, които са посветени на тази тема – Теребилов, В. Разработка следственных версий и планирование следствия, Расследование убийств, с. 120, М., 1954; Теребилов В. К вопросу о следственных версиях и планировании расследования, Сов. криминалистика на службе следствия, Вып. 6, М., 1955. Източник - Белкин, Р. Курс криминалистики, 3-е издание, дополненное, М., ЮНИТИ-ДАНА, Закон и право, 2001, с. 482.

[9] Александров, Г. Некоторые вопросы теории криминалистической версии, Вопросы криминалистики, № 3 (18), М., изд. Юридическая литература, 1962, с. 3 – 19; Дубровицкая, Л., И. Лузгин, Планирование расследования, М., изд. Высшая школа МВД СССР, 1972; Лузгин, И. Методологические проблемы расследования, М., изд. Юридическая литература, 1973; Медведев, С. Негативные обстоятельства и их использование в раскрытии преступлений, Волгоград, изд. ВСШ МВД СССР, 1973; Эйсман, А. Логика доказывания. М., изд. Юридическая литература, 1971.

[10] Гиндев, П. Диалектиката на познанието в наказателния процес, С., изд. БАН, 1962, с. 126 – 146.

[11] Вакарелски, И. Криминалистика, С., изд. Наука и изкуство, 1972, с. 103 – 121.

През същата година Н. Антов публикува статия[12], в която се акцентира върху въпроси, които възникват в практиката при използването на хипотезата, в частност следствената версия. Той анализира връзката между версията и хипотезата. Н. Антов изследва значението на тези версионни умозаключения за процеса на разследване на престъпления.

Развитието на познанието за версиите продължава и през следващите години. Както наши, така и чуждестранни учени и изследователи изучават различни аспекти на този въпрос. Съществен принос за разширяване и утвърждаване на теорията за следствените версии имат Я. Пещак[13], А. Ларин[14] и Г. Арцишевски[15]. В тази връзка, Ц. Цеков

[12] Антов, Н. Използуване на версията в следствената практика, сп. Соц. право, № 7, С., 1972, с. 53 – 56.

[13] През 1976 г. Ян Пещак публикува криминалистичното изследване *„Следствени версии”*. В него се изследва същността и ролята на следствените версии през призмата на аспекта „мисленето на следователя във формата на следствени версии”. Посочват се източниците на версиите и се разкрива тяхното отражение върху познавателната ценност на версиите, която се изменя според количеството и качеството на постъпващия доказателствен материал (тъй като е налице постепенен преход от вероятно към достоверно знание). Пещак изяснява съотношението между понятията вероятност и възможност. Приносно значение има изследването на интуицията при изграждането и проверката на следствени версии. В този труд задълбочено се разглежда съотношението между версията и хипотезата чрез правилно изясняване на общите им черти и на специфичните им различия. Виж Пещак, Я. Следственные версии. Криминалистическое исследование, М., изд. Прогресс, 1976.

[14] През 1976 г. А. Ларин публикува труда *„От следствената версия към истината”*. В това изследване от различни аспекти е разгледана същността на следствената версия. Определено теоретическо и практическо значение има анализът на общите и специфичните особености на версията и хипотезата, извършен след критичен преглед на застъпени от други автори мнения. А. Ларин предлага принципни изисквания, на които трябва да отговарят процесите по изграждане и по проверка на следствени версии. Правилно е разбирането, че в дейността на разследване може да се осигури обективност, пълнота и многостранност, ако се изградят много версии, а не една единствена. Приносно значение за развитието на учението за версиите има изследването на т.нар. основания (източници) на следствените версии. А. Ларин застъпва тезата, че версиите имат процесуалноправна природа, независимо че съществуват редица аргументи за противното на изразеното от автора становище. Виж Ларин, А. От следственной версии к истине, М., изд. Юридическая литература, 1976.

[15] През 1978 г. Г. Арцишевски публикува *„Изграждане и проверка на следствени версии”*. В този труд се изследва значението на следствените версии за разследването на престъпления. Приносно значение имат предложените от Г. Арцишевски становища както за същността на следствената версия, така и за класификацията на този вид версии. Той представя логическата страна на дейността по построяване на системи от версии по наказателни дела. Задълбочено и многоаспектно е изследването, свързано с проверката на следствените версии. Виж Арцишевский, Г. Выдвижение и проверка следственных версий, М., изд. Юридическая литература, 1978.

отчита, че комплексните, задълбочено направени анализи и научни обобщения в монографията на Я. Пещак водят до решаване на нерешени въпроси и могат да повдигнат за дискусия и поставят за преценка нови проблеми. Ц. Цеков дава положителна оценка на трудовете на А. Ларин („От следствената версия към истината") и на Я. Пещак („Следствени версии") като приема, че те имат сериозен принос в изясняването на различни аспекти на учението за следствените версии. Поотделно и като цяло, те представляват несъмнен успех в понататъшното развитие на това учение.[16]

През 1986 г. Й. Кунчев публикува статия[17], в която подробно изследва същността на версиите за неизвестния престъпник. В нея се анализира връзката между тези версии и логически обоснованите неверсионни предположения относно неизвестния престъпник. Авторът представя изключително интересна теза за отношението на версията и модела за неизвестния престъпник. В статията се посочва мястото на версиите за неизвестния извършител на престъплението в системата от следствени и оперативно-издирвателни версии.

От нашите съвременни автори обстойно изследване[18] на проблема за версиите при разследването извършва Е. Коцева – Владимирова. В своя монографичен труд тя задълбочено проучва както същността на версията, така и специфичните й особености, въз основа на които я отделя от научната хипотеза. Е. Коцева – Владимирова предлага структура на версиите, което има съществено теоретично и практическо значение. В нея се включват: основания на версията; изграждане на предположения (правилно се приема, че предположенията във версията представляват нейното ядро); заключение или извод от предположенията. В този труд се разглеждат и особеностите при изграждането и проверката на версии при разследването. Е. Коцева – Владимирова обръща особено внимание на значението на версиите за правилното протичане на разследването.

Обширна е литературата по въпроса за същността и значението на версията за разследването. Някои криминалисти са посветили на

[16] Цеков, Ц. Принос в учението за следствените версии, сп. Соц. право, № 5, С., 1977, с. 70 – 75.
[17] Кунчев, Й. Същност на версиите за неизвестния престъпник, сп. Соц. право, № 7, С., 1986, с. 40 – 47.
[18] Коцева – Владимирова, Е. Версии при разследването, С., изд. Юриспрес, Унив. изд. „Св. Климент Охридски", 2002.

тази тематика своите кандидатски дисертации[19], докторски дисертации[20] и сериозни монографични изследвания[21].

Въпреки обилните литературни източници, а може би поради тази причина, редица положения на разглежданото учение имат дискусионен характер. При анализа на публикациите, свързани с мястото и значението на версията за разследването и нейната същност се открояват някои обстоятелства, които определят потребността от провеждането на ново задълбочено изследване на версията. В тази насока:

На първо място, към настоящия момент все още съществуват **редица неповдигнати и съответно – непроучени въпроси**. Например, изследване на проблема за познавателната и насочващата разследването същност на версията налага както анализирането, оценяването и преосмислянето на някои основни идеи в областта на криминалистиката, така и използването на знания и аспекти от някои други научни области, като *философия, психология, логика, евристика*.

На второ място, редица от значимите научни трудове, в които е разгледан този проблем датират от 70-те и началото на 80-те години на миналия век, но поради динамичното развитие на законодателството, наказателноправните науки, и в частност криминалистиката, се поставят **нови и актуални проблеми и въпроси за дискусия**, в това число и пред учението за версиите.

На трето място, въпреки че версиите са били обект на изследване на различно равнище и досега, все още са налице редица дискусионни постановки на тази теория, показваща определена сложност и многоаспектност. В криминалистичната теория съществуват **повдигнати,** но все още **неразрешени** редица проблеми във връзка с версиите**.** Така например, не е напълно изяснен теоретичният проблем за същността на версиите. Предложени са редица различни становища относно природата им, тяхното място в системата на хипотезите, видовете версии. Не е достатъчно задълбочено изследването на функционалната роля на версиите за разследването, отделните страни на мисловната дейност, свързана с тях и др.

На четвърто място, съществува теоретична и практическа необходимост от представянето на нов цялостен **модел** на мисловната познавателна

[19] Например: А. Н. Колесниченко (1952), О. В. Никренц (1954), Б. Е. Богданов (1956), А. Р. Шляхов (1956), И. М. Лузгин (1959), Л. Я. Драпкин (1972), Г. В. Арцишевски (1973), Н. Л. Гранат (1973), В. Н. Сущенко (1985), А. В. Руденко (2001), Н. С. Туренко (2006), и др.

[20] Например: Л. Е. Ароцкер, И. М. Лузгин, А. Р. Ратинов, А. А. Ейсман, Ян Пещак и др.

[21] Например: Е. Коцева – Владимирова, А. М. Ларин, А. Н. Василев, И. М. Лузгин, Н. А. Якубович, М. С. Строгович, А. И. Винберг, Л. Е. Ароцкер, О. Я. Баев, И. А. Возгрин, И. Ф. Герасимов, В. А. Образцов, В. Е. Коновалова и др.

дейност по построяване и проверка на следствени версии, с който да се детерминират отделните фази и стадии на този процес.

На пето място, в криминалистичната теория не е достатъчно акцентирано върху **личните качества** на разследващия орган, от които зависи правилното протичане на мисловната дейност в процеса на разследване и в частност – изграждането и проверката на следствени версии. Не е изследвана и обратната връзка – между тази дейност и развитието на личните качества на разследващите органи.

На шесто място, в правната литература не са разгледани подробно отделните страни на **отношението** между изграждането и проверката на **версии** и развитието на **следствената практика и обучение**.

На седмо място, не е за пренебрегване и фактът, че е налице изоставане при изучаването и разработването на проблема за **вариантността, вероятността и достоверността** в процеса на разкриване на обективната истина по наказателните дела.

На осмо място, изводи за работата на разследващите органи по версии и за тяхната оценка на значението им за разследването могат да се получат към настоящия момент от анализа на развитието на досъдебната фаза на конкретни дела. Поради това, че версиите не се записват в документацията по разследването следва изводът, че направените заключения са по-скоро косвени. Ето защо, за теорията и най-вече за практиката е необходимо провеждането на анкетно изследване на мнението на разследващи органи за ролята и значението на версиите, чрез което да се проверят и потвърдят направените изводи.

Използвана литература:

1. Александров, Г. Некоторые вопросы теории криминалистической версии, Вопросы криминалистики, № 3 (18), М., изд. Юридическая литература, 1962.
2. Антов, Н. Използуване на версията в следствената практика, сп. Соц. право, № 7, С., 1972.
3. Арцишевский, Г. Выдвижение и проверка следственных версий, М., изд. Юридическая литература, 1978.
4. Белкин, Р. Курс криминалистики, 3-е издание, дополненное, М., ЮНИТИ-ДАНА, Закон и право, 2001.
5. Вакарелски, И. Криминалистика, С., изд. Наука и изкуство, 1972.
6. Гиндев, П. Диалектиката на познанието в наказателния процес, С., изд. БАН, 1962.

7. Дубровицкая, Л., И. Лузгин, Планирование расследования, М., изд. Высшая школа МВД СССР, 1972.
8. Эйсман, А. Логика доказывания. М., изд. Юридическая литература, 1971.
9. Коцева – Владимирова, Е. Версии при разследването, С., изд. Юриспрес, Унив. изд. „Св. Климент Охридски", 2002.
10. Кунчев, Й. Същност на версиите за неизвестния престъпник, сп. Соц. право, № 7, С., 1986.
11. Ларин, А. От следственной версии к истине, М., изд. Юридическая литература, 1976.
12. Лузгин, И. Методологические проблемы расследования, М., изд. Юридическая литература, 1973.
13. Медведев, С. Негативные обстоятельства и их использование в раскрытии преступлений, Волгоград, изд. ВСШ МВД СССР, 1973.
14. Пещак, Я. Следственные версии. Криминалистическое исследование, М., изд. Прогресс, 1976.
15. Теребилов, В. Разработка следственных версий и планирование следствия, Расследование убийств, с. 120, М., 1954.
16. Цеков, Ц. Принос в учението за следствените версии, сп. Соц. право, № 5, С., 1977.
17. Шмонин, А. Методика расследования преступлений. Учебное пособие, М., Юстицинформ, 2006.

РЕЗЮМЕ

Эта статья рассматривается отдельно значимых моментов в развитии теории следственная версия и ее значение для расследования.

SUMMARY

In this article are traced more significant separate moments of the development of the theory of the essence of the investigation version and its importance to the investigation.